פרסום הנס בנר חנוכה

שיעור זה מנסה לחשוף יסוד החורז כמה מדיני חנוכה. דרך התבוננות בכמה מחלוקות בין רש"י לתוס' בסוגיות חנוכה (שבת כ"א ע"א - כ"ד ע"א), ננסה להבין את המושג "פרסומי ניסא" ואת משמעות מצות נר חנוכה, ומכאן נפתח צוהר להתבוננות במשמעות המצוות בכלל.

מחלוקות רש"י ותוס'

א. כבתה זקוק לה (כ"א ע"א):

> אמר רב הונא: פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת. אמר רבא: מאי טעמא דרב הונא, קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה.

ופירש רש"י:

> **כבתה** - נר חנוכה. **זקוק לה** - לתקנה, הלכך צריך לכתחילה לעשות יפה דילמא פשע ולא מתקן לה. **ומותר להשתמש לאורה** - הלכך בשבת אסור, שמא יטה לצורך תשמיש.

המילים "דילמא פשע" תמוהות, שכן לדעת האומר "כבתה זקוק לה", אם לא הדליק נר שכבה, מכל סיבה שהיא, תהא פשיעה או אונס, לא יצא ידי חובתו, ולכן צריך לעשות נר יפה, ומדוע כותב רש"י שהחשש הוא דוקא שמא יפשע[1]? נראה (וכן כתב גם הרש"ש), שרש"י בא ליישב את קושית התוס':

> ומותר להשתמש לאורה - ואם תאמר, מנא ליה לרבא דסבר רב הונא דמותר להשתמש לאורה, דילמא הא דאמר אין מדליקין בשבת משום דסבר כבתה זקוק לה ואין יכול להדליק בשבת?

הגמ' הביאה טעם לאיסור הדלקה בחול בפתילות ושמנים גרועים: "כבתה זקוק לה", וטעם נוסף לאיסור ההדלקה בפתילות ושמנים אלה בשבת: "ומותר להשתמש לאורה". תוס' שאלו מדוע הגמרא נצרכה לטעם מיוחד לשבת, הרי הטעם של "כבתה זקוק לה" מתאים גם לשבת, שהרי אם יכבה הנר לא יוכל להדליקו שנית, ונמצא שלא קיים את המצוה[2].

---

[1] כן הקשה הרש"ש על הגמ' שם, ובדומה לזה בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תק"ג.

[2] תוס' מתרץ שמלשון רב הונא "בין בחול בין בשבת" למד רבא שיש טעם נפרד לשבת.

כתשובה לשאלה זו פירש רש"י, שאמנם כאשר **פשע** ולא הדליק לאחר שכבה הנר נמצא שלא קיים את המצוה, כיון שכבתה זקוק לה, אך אם **מאונס** אינו יכול להדליקה, קיים את המצוה אף אם כבה הנר. לכן בשבת, שאנוס הוא ואינו יכול להדליקה שנית, אף אם כבה הנר, קיים את המצוה, ולכן הטעם ש"כבתה זקוק לה" אינו מתאים לשבת, וצריך להוסיף ש"מותר להשתמש לאורה".

יש להבין את שיטתו המיוחדת של רש"י, שכן בצורה פשוטה משמע ש"כבתה זקוק לה", היינו שאם לא דלק הנר במשך זמן חיובו לא קיים את המצוה, ובאמת מה לי פשע מה לי אנוס.

עוד יש להבין בדברי רש"י שכתב "זקוק לה - **לתקנה**", מדוע קורא רש"י להדלקה השניה "תיקון" של ההדלקה הראשונה, והרי זוהי הדלקה חדשה, ללא קשר להדלקה הקודמת[3]?

דברי רש"י יתבארו על פי יסוד שכתב המהר"ל (נצח ישראל פרק י"א, עמ' ס"ו-ס"ז):

> ולכך נקראו ישראל "בני מעלי", כי מצד שנבראו מן העֵלה הם בתכלית הטוב, ואם הלכו אחר יצרם - אין זה מצד עצמם, רק הוא דבר מקרה, כמו שיתבאר בפרק שאחר זה. מכל מקום כיון שהם טובים מצד עצמם, שכך נבראו מן השם יתברך בשלמות, בשביל זה נקראו "בני מעלי". ותחלת בריאתם היה בטוב ובשלימות, רק כי אחר כך מצד עצמם נעשו רעים, ואל דבר זה יש סלוק והסרה מן החטא, כי ישובו מדרכם. **ודבר שהוא על ענין שתחלתו טוב וסופו טוב, אף על גב שבאמצע אינו טוב נחשב כאלו היה טוב מראשיתו עד הסוף**. לכך אמרו ז"ל (בבא בתרא קכ"ח ע"א) לענין פקח ונתחרש וחזר ונתפקח דהוי כאילו היה פקח מראש ועד סוף.

באור דבריו: אם ראית דבר שראשיתו טובה ואחריתו טובה, זהו סימן שכולו טוב, ואף שבאמצע נראה היה כלא טוב, הסוף הטוב מברר שבעצם גם באמצע היה זה דבר טוב, אלא שלא נתגלה כך כלפי חוץ. המהר"ל רואה ביסוד זה גם יסוד הלכתי, ולא רק רעיוני, ולכן הוא מביא הוכחה מפיקח ונתחרש, שהוא ענין הלכתי.

על פי דבריו נאמר אף כאן, שאם הנר דלק וכבה וחזר והדליקו, הרי שהנר כאילו דלק מתחילה ועד סוף, ולכן ניתן להגדיר זאת כהדלקה אחת, ואם כן ההדלקה השניה היא המשך הראשונה, והיא **מתקנת** וממשיכה אותה, ולכן נקראת הדלקה זו תיקון[4].

---

[3] השוה ללשון הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"ה): "הדליקה וכבתה אינו זקוק **להדליקה** פעם אחרת".

[4] עיין בשו"ת "צפנת פענח" (סימן קפ"ד, הביאו הרב כשר ב"צפנת פענח" על בבא קמא ח' ע"א) שהביא סברה זו לגבי מציאות מסויימת שהפסיקה ואחר כך חזרה, שיש שסוברים שהמציאות שחזרה היא המשך של המציאות הקודמת. אף כאן ההדלקה השניה של הנר היא המשך של ההדלקה הראשונה ואיננה הדלקה חדשה. ובמקרים שהביא שם (כגון כתובות ע"ג ע"ב: איש שארס אשה על תנאי וגרשה וחזר וארסה, חזר גם לתנאו. וכן ירושלמי דמאי פ"ו ה"ב: בן לוי שמכר לראובן שדה על מנת שמעשר ראשון יהיה שלו, ומכרה

לאור דברים אלו נבין את לשון הגמרא "כבתה **זקוק** לה". אף שכבה הנר יש למדליק עדיין **זיקה** אליו, כיון שיש אפשרות לתקן את ההדלקה ולראות זאת כאילו דלק הנר מתחילתו ועד סופו.

אם כן, לסובר "כבתה זקוק לה", יש למדליק זיקה אל הנר אף כשכבה, ולכן כשיכול לתקן חייב הוא לתקן כדי להמשיך את המצוה, ואם פשע ולא תיקן בטלה הזיקה ונמצא שלא קיים את המצוה. אולם אם אנוס הוא ואינו יכול להדליק את הנר[5], הזיקה לא פוסקת ולכן קיים את המצוה[6].

סיכום: **רש"י** הבין ש"כבתה זקוק לה" היינו רק כשיש **למדליק** זיקה אל הנר כל זמן חיובו, אבל בשבת כבתה אין זקוק לה. **תוס'** הבינו ש"כבתה זקוק לה", היינו שאם **הנר לא דלק** משך זמן חיובו לא קיים את המצוה, בין בחול בין בשבת.

ב. פתח ביתו מבחוץ (כ"א ע"ב):

תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ.

נחלקו רש"י ותוס' מהו "פתח ביתו מבחוץ". רש"י מדגיש, שיניחנה על **פתח ביתו** מבחוץ, בתוך החצר:

> **מבחוץ** - משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים, אלא בחצרו, שבתיהן היו פתוחין לחצר.

תוס' (ד"ה "מצוה") כתבו, שיניחנה ברשות הרבים, על **פתח החצר**:

> ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרשות הרבים אבל אם יש חצר לפני הבית, מצוה להניח על פתח החצר.

ראובן וחזר ולקחה, חזר גם להתחייב לתת את המעשר ראשון לאותו בן לוי), לכאורה אי אפשר לומר כמו פיקח שנתחרש וחזר ונתפקח, שאף כשהיה חרש נחשב לפיקח, כיון שכאשר השדה לא היתה שלו ודאי שלא חלו עליה הדינים ששייכים אליו. נראה, שיסוד אחד לכל המקרים. חכמים הגדירו את המציאות האחרונה כהמשך לראשונה, וכן הגדירו פיקח ונתחרש וחזר ונתפקח כפיקח אף בזמן חרשותו. הגדרות אלה מלמדות, שאף בזמן האמצעי היתה המציאות הראשונה קיימת, אלא שהיה זה בכח, ולא בפועל, וכשחזרה אותה מציאות - חזרה ונתגלתה בפועל, ועל כן היא המשך לראשונה, ולא גילוי חדש.

[5] בדומה לכך מצאנו לגבי כמות השמן שבנר, שאם שם כמות שמן שתספיק לכל זמן החיוב, אף אם כבתה קיים המצוה, אבל אם לא שם שמן כשיעור, ודאי שלא קיים את המצוה, ולשון הרמב"ם (פ"ד ה"ה): "וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק, הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת".

[6] כך יש להבין גם את הגמ' בהמשך (כ"ג ע"א): "עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו, למוצאי שבת מכבה ומדליקה. אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה - שפיר. אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה, האי מכבה ומדליקה, מכבה ומגביהה ומניחה ומדליקה מיבעי ליה!". והקשה ה"אבני נזר" (שו"ת "אבני נזר" או"ח סי' תק"ג), מה מועילה ההגבהה כאשר העששית כבויה: "ולכאורה קשה, מה מצוה יש בנר כשמניחה כבוי ולמה לא ידליק ואחר כך יניח?", לפי דברינו ביאור הגמרא פשוט, שאף שכיבה את הנר עדיין יש לו זיקה אליו (לפי פירוש רש"י מדובר שם שהדליקה בערב שבת למצות חנוכה), ולכן כדי שההדלקה תהיה חדשה ולא המשך של הראשונה צריך להגביה קודם את העששית, ובכך לבטל את ההדלקה הראשונה (לסובר שהנחה עושה מצוה).

כאשר הבית פתוח לחצר, והחצר פונה לרשות הרבים, כפי שהיה מצוי בזמן הגמרא, היכן יש להניח את הנר? לרש"י, יניח את הנר בפתח הבית, ולא בפתח החצר הפונה לרשות הרבים. לתוס', יניח בפתח החצר הפונה לרשות הרבים.

ג. הדלקה עושה מצוה (כ"ב ע"ב):

בסוגית "מדליקין מנר לנר", תלתה הגמרא דין הדלקה מנר לנר בשאלה האם הדלקה או הנחה עושה מצוה, וזה לשון הגמרא:

> מאי הוי עלה, אמר רב הונא בריה דרב יהושע: חזינא אי הדלקה עושה מצוה - מדליקין מנר לנר, ואי הנחה עושה מצוה - אין מדליקין מנר לנר. דאיבעיא להו: הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה.

לרש"י פירוש ייחודי לביטוי "הנחה עושה מצוה":

> **ואי הנחה עושה מצוה - ועיקר מצותה** תליא בהנחה. **אין מדליקין מנר לנר** - דהדלקה לאו מצוה היא **כולי האי**.

ברש"י מודגש, שלמאן דאמר "הנחה עושה מצוה", ההדלקה אף היא חלק מן המצוה. ניתן להסיק מכאן, שכשהדליק חרש, שוטה וקטן את הנר, לא יצא ידי חובה, אף אם הניחו בר חיובא, שכן חרש, שוטה וקטן אינם חייבים במצות ההדלקה[7].

---

[7] לכאורה קשה על שיטת רש"י מהמשך הגמרא (כ"ג ע"א): "והשתא דאמרינן הדלקה עושה מצוה, הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום, אשה ודאי מדליקה, דאמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס". מכאן משמע לכאורה שלמאן דאמר הנחה עושה מצוה יכול להדליקה חרש שוטה וקטן. אך נראה ש"הדליקה חרש שוטה וקטן" אינו מובא כנפקא מינה האם הדלקה או הנחה עושה מצוה, אלא כהשוואה לאשה, שאף שהדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום, אשה ודאי מדליקה, שכן נשים חייבות בנר חנוכה. המילים "השתא דאמרינן" מוסבות הן על "הדלקה עושה מצוה" והן על "הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום". אין כוונתה של הגמרא לחדש שנשים חייבות במצוה, אלא הגמרא מחדשת שנשים מדליקות אף להוציא אחרים ידי חובתן, שכן למאן דאמר הנחה עושה מצוה, לשיטת רש"י שאף ההדלקה היא חלק מן המצוה אך אינה עיקר מעשה המצוה, נראה שנשים לא יכולות להדליק להוציא אחרים ידי חובתם, כמו שבפורים אף שחייבות במצות מגילה אינן יכולות לקרוא את המגילה ולהוציא ידי חובה (ובזה דומות לחרש שוטה וקטן). לעומת זאת למאן דאמר הדלקה עושה מצוה, כיון שההדלקה היא עצמה מעשה המצוה ואינה רק כ"הכשר" להנחה, נשים מדליקות אף להוציא אחרים ידי חובה. נראה שבדרך זו באר ה"מאירי" את הסוגיא: "**אף על פי שאמרו בחרש שוטה וקטן שהדליקו שאינו כלום, אשה ודאי מדלקת**, אף על פי שמצות עשה שהזמן גרמא היא נשים חייבות בה שאף הן היו באותו הנס, **ומעתה מדלקת אף להוציא את האחרים כדין כל המחוייב בדבר**. וקצת מפרשים כתבו דוקא לעצמה ואין זה כלום".

הבדל יש בין חנוכה לפורים בחיוב נשים, שבחנוכה המצוה היא להדליק את הנרות, ולכן בודאי מדליקה, אך בפורים, שהמצוה אינה **לקרוא** את המגילה, אלא המצוה היא **לשמוע קריאת מגילה**, ולכן אף שאשה חייבת במצוה, חייבת היא לשמוע את הקריאה ואינה יכולה לקרוא כדי להוציא ידי חובה אלא לעצמה. ולכן בשו"ע הביא דין אשה במצות חנוכה בסימן תרע"ה, שתוכנו: "שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה", שכן זו הסיבה שאשה חייבת בהדלקה עצמה, ואילו בפורים הביא דין אשה בסימן תרפ"ט, שתוכנו: "שהכל חייבים בקריאת מגילה", שאף שאשה חייבת במצוה, אינה יכולה לעשות אותה, היינו לקרוא במגילה (אלא אם כן עושה זאת לעצמה), שכן התקנה היתה לשמוע את הקריאה, ורק האיש יכול לקרוא את המגילה.

לעומתו כתבו התוס׳ (ד״ה ״דאיבעיא״), שלמאן דאמר ״הנחה עושה מצוה״ יכול להדליקה חרש שוטה וקטן, שכן הבינו שזו הנפקא מינה בין ״הנחה עושה מצוה״ ל״הדלקה עושה מצוה״:

> ונפקא מינה אם הדליקה חרש שוטה וקטן או הניחה.

בהמשך הסוגיא (כ״ג ע״א) מצאנו מחלוקת דומה בביאור דברי הגמרא:

> עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו, למוצאי שבת מכבה ומדליקה. אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה - שפיר. אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה, האי מכבה ומדליקה, מכבה ומגביהה ומניחה ומדליקה מיבעי ליה.

רש״י כתב שמדובר בעששית שהיתה דלוקה לצורך מצות חנוכה:

> **דולקת** - שהדליקה **למצות חנוכה** בערב שבת.

ובתוס׳ כתבו בשם ריב״א שמדובר בעששית שהיתה דלוקה במפורש לצורך אחר:

> מכבה ומגביהה ומניחה וחוזר ומדליק מיבעי ליה - ואם תאמר אמאי מכבה וחוזר ומדליק בהגבהה סגי כיון דהנחה עושה מצוה, דאטו מי גרע דלוקה ועומדת מהדליקה חרש שוטה וקטן, ויש לומר דמיירי שהדליקה מתחלתה לצורך שבת ולכך גרע מהדליקה חרש שוטה וקטן דהתם שמדליקה בעיתה ניכר הדבר שהוא מדליקה לשם חנוכה.

לרש״י אף למאן דאמר הנחה עושה מצוה ההדלקה היא חלק מן המצוה, ולכן אף אם דלקה לצורך מצות חנוכה של יום אתמול, צריך להדליקה שוב לצורך מצות היום. לתוס׳ למאן דאמר הנחה עושה מצוה אין ענין בהדלקה כלל, ולכן רק אם הדליקוה לצורך שבת, היינו במפורש לצורך אחר, אי אפשר להחיל עליה שם מצות חנוכה, אך אם דלקה למצות חנוכה של יום אתמול, אכן מספיק רק להגביהה ואין כל צורך בהדלקה נוספת.

ד. חנוכה בברכת המזון (כ״ד ע״א):

> אבעיא להו, מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון, כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן.

התקשו רש״י ותוס׳, מדוע פשוט לגמרא שבתפילה מזכירים, ורק בברכת המזון הסתפקה בשאלת ההזכרה. רש״י כתב:

> **בברכת המזון** - בתפילה פשיטא לן, שהרי **להלל והודאה נקבעו** כדאמרינן לעיל.

תוס׳ כתבו:

מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון - בתפלה פשיטא ליה דמזכיר משום דתפלה בצבור הוא **ואיכא פרסומי ניסא**, אבל בברכת המזון שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי.

ראינו ארבע מחלוקות בין רש"י לתוס' בסוגיות, ונראה שיסוד אחד להן - הבנת צורת "פרסומי ניסא" בנר חנוכה.

"פרסומי ניסא"

נראה שרש"י ותוס' נחלקו, מהו עניינו של פרסום הנס.
לרש"י, עיקר התקנה היתה להדליק את הנר, ומתוך כך יתפרסם הנס. אין פרסום הנס עומד לעצמו, אלא הוא חלק ממצות הדלקת הנר. פרסום הנס יכול להשפיע על **צורת** קיום המצוה, אך לא תיקנו תקנות מיוחדות רק כדי לפרסם את הנס.
תוס', לעומת זאת, הבינו שעיקר המצוה הוא פרסום הנס, ומכוחו נקבעו תקנות וגדרים במצוה[8].
רש"י הבין, שמקור הדלקת נר חנוכה הוא הדלקת המנורה במקדש, ולכן מצות הדלקת הנרות היא הרחבת **הדלקת המנורה** לכלל ישראל. את מנורת המקדש מדליקים ממלכת הכהנים של הגוי הקדוש, ואת מנורת חנוכה מדליקים ממלכת כהנים הם הגוי הקדוש. נמצא, שיסוד המצוה הוא ההדלקה, כזכר להדלקת המנורה, והדלקה זו היא שמפרסמת את הנס. פרסום הנס, אפוא, אינו עומד בפני עצמו, אלא הוא **תוצאה** מכך שהאיש הישראלי מדליק את המנורה לעין כל.
לעומתו הבינו תוס', ש**פרסום הנס הוא המצוה**, דהיינו, על ידי שהאדם מדליק את הנרות לעין כל, הוא מפרסם את הנס לרבים, שכן כל העובר בחוץ רואה את הנרות ונזכר בנס המנורה. לפי שיטה זו, המצוה היא הדלקת הנרות בדומה להדלקת המנורה, כדי שהרואה יזכר על ידי ראיית הנרות במנורת המקדש.
על פי הסבר זה מובן, שלשיטת רש"י דיני ההדלקה יקבעו על פי השאלה: האם היה "מעשה הדלקה", ואילו לתוס' תוצאת ההדלקה כלפי חוץ היא שתקבע את הדינים.
מעתה נוכל להבין בנקל את שיטותיהם השונות של רש"י ותוס' בסוגיא.

א. כבתה זקוק לה:
רש"י: האדם "**זקוק לה**", היינו כל משך חיוב המצוה יש לאדם זיקה אל הנר אף אם כבה, ולכן יכול "לתקנה" ולהמשיך המצוה. אם אנוס הוא ואינו יכול לתקן, לא ביטל בכך את הזיקה, שכן האדם עשה את המצוה בשלימות, וזהו הדבר שקובע

[8] ניתן לומר שלתוס' נלמד הגדר של פרסום הנס ממצות קידוש ה', ולכן חשוב מה נראה כלפי חוץ, ולא רק מה עשה האדם, כפי שבקידוש ה' על האדם להימנע מלעשות מעשים שנראים בעייתיים, אף שאין בהם בעיה מצד עצמם (עי' יומא פ"ו ע"א).

האם קיים את המצוה או לא[9]. לא היו חז"ל מתקנים הדלקה חדשה אם כבה הנר, שכן ההדלקה נעשתה בשלמות[10], אך כיון שניתן לתקן את ההדלקה הקודמת, תיקנו שיעשה זאת, ורק אם פשע הרי שלא קיים את המצוה ולכן אינו יכול לתקן.

תוס': האדם **זקוק שהנר ידלוק** משך חיובו כדי שיתפרסם הנס בזמן זה, ואם כבה הנר ידליקו עוד פעם, שכן אחרת לא יתפרסם הנס, וממילא יש כאן פגם בקיום המצוה[11]. ובשבת, אף אם אנוס הוא, אם יכבה קודם הזמן לא קיים את המצוה שכן הנר לא דלק ולא היה פרסום הנס, ולכן צריך לדאוג שיהיה שמן מעולה, שלא יכבה. "כבתה זקוק לה" פירושו שהנר יהיה דלוק ואנשים יראו, ולא שהאדם זקוק לתקן את מעשה המצוה.

ב. פתח ביתו מבחוץ:

רש"י: צריך להניח בחוץ כדי לפרסם את הנס, אך עדיין עיקר הענין הוא הדלקת האדם, ולכן ידליק ברשותו ולא ברשות הרבים[12].

תוס': יש להניח את הנר כלפי הרואים, כדי להגדיל את פרסום הנס, ולכן יניח ברשות הרבים סמוך לפתח חצירו.

ג. הנחה עושה מצוה:

רש"י: כיון שהמצוה היא כעין הדלקת המנורה, לכולי עלמא יש מצוה במעשה ההדלקה, ולכן אף למאן דאמר הנחה עושה מצוה, ההדלקה היא חלק מהמצוה.

תוס': אם המצוה היא בהנחה במקום שיתפרסם הנס, הרי שזהו מעשה המצוה, ואין מצוה בהדלקה.

ד. חנוכה בברכת המזון:

רש"י: מצד פרסומי ניסא אין הבדל בין תפילה לברכת המזון, שכן פרסום הנס אינו נמדד בכמות הרואים, אלא במעשה האדם, ובזה שוים התפילה והברכה, ואם היו מתקנים בתפילה משום פרסום הנס, גם הברכה היתה נכללת בתקנה זו. בתפילה פשוט לגמרא שמזכירים משום שזו היתה צורת התקנה, "להלל והודאה נקבעו"[13],

---

[9] ברש"י יש לדקדק, שאת הדין "כבתה אין זקוק לה" לא ביאר אותו ואת טעמו (כמו שביאר את דין "כבתה זקוק לה"), שכן הוא הפשט הפשוט, שהתקנה היתה מעשה ההדלקה וכיון שנעשית מצוותו יצא ידי חובה, והחידוש הוא הדעה ש"כבתה זקוק לה".

[10] כדברי ה"שם משמואל" שיובאו בהמשך.

[11] כדברי ה"חלקת בנימין" שיובאו בהמשך.

[12] נראה ששיטת רש"י כאן קשורה לדברי הברייתא (כ"א ע"ב): "מצות חנוכה נר איש **וביתו**", שמצות נר חנוכה היא מצות הבית, ולכן ידליק על פתח ביתו.

[13] ניתן להבין את שיטתו של רש"י על פי מיקומה של הסוגיא בגמרא. תוס' (כ"ד ע"א, ד"ה "איבעיא") שאלו, מדוע הדיון על הזכרת "על הניסים" איננו מופיע בתוך סוגיות חנוכה. שאלתם נובעת מן ההבנה שאמירת על הניסים היא משום פרסומי ניסא, והיא חלק מדיני חנוכה. כך הבין גם השו"ע, שהביא דין אמירת "על הניסים" בתוך דיני חנוכה (סי' תרפ"ב). הרמב"ם הבין אחרת, וכלל את אמירת "על הניסים" בהלכות תפילה (פ"ב הי"ג), ונראה שלמד הרמב"ם, שאמירת "על הניסים" אינה חלק מדיני חנוכה, אלא דין בהלכות תפילה וברכת "מודים", שכאשר באים להודות לה' בימי החנוכה, אי אפשר שלא להזכיר את הניסים הקשורים

ובברכת המזון הסתפקה הגמרא האם משום פרסומי ניסא יזכיר אף על פי שחנוכה דרבנן.
תוס': פשוט שמזכירים בתפילה כיון שיש שם קהל רב, ועל ידי כך יש פרסום הנס גדול, אך בברכת המזון, שאין קהל מרובה, בה יש להסתפק.

האדם והמצוות

שני אחרונים התיחסו לדין "כבתה אין זקוק לה" וליחסו למצוות אחרות.
בספר שם משמואל (חנוכה תרע"א) כתב:

> להבין ענין כבתה אין זקוק לה **שלא מצינו כהאי גוונא בכל המצוות**.

בכל מצוה יש אחריות על האדם שהמצוה תתקיים, כמזוזה שאם נפלה מפתח הבית זקוק להניחה במקומה, ומדוע בנר חנוכה הסירו מהאדם את האחריות?
בספר חלקת בנימין (בתוך אסיפת זקנים שבת ח"ב, דף כ"א ע"א) כתב בצורה הפוכה:

> דבאמת **לפי שורת הדין צריך להיות דאם כבתה אין זקוק לה**, משום דאין בה אלא מצות הדלקה בלבד... וכמו דאשכחן במצות כסוי הדם דאם כסהו ונתגלה פטור מלכסות.

ואף שקושיא אין כאן, שכן "גברא אגברא קא רמית?", מכל מקום יש לעיין מאיזו הבנה בנר חנוכה בפרט ובמצוות בכלל הגיע כל אחד למסקנתו שהיא הפוכה ממסקנת זולתו.
נראה שישנם שני היבטים על תפקיד האדם ומהות המצוות: האם המצוות פועלות על **האדם**, או שהמצוות פועלות **בעולם**. ודאי שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, אלא שניתן לראות את הדגש בענין זה בשתי צורות.
ניתן להביט על המצוות כשלמות האדם - "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם" (ויקרא י"ח, ה'). המצוות בונות את אישיות האדם ומשכללות אותו כצלם אלוקים, ודבר זה כשלעצמו משפיע על המציאות כולה ומשפר אותה, מתוך שהאדם הוא "עולם קטן". הקשר שלנו לעולם לא נבנה מן המעשים החיצוניים שאנו עושים כדי לתקן את העולם, אלא בפנימיותנו אנו קשורים אל העולם, ולכן שלמותנו - שלמות העולם היא. אולם, ניתן גם להביט על המצוות כמעשים המשפרים ומתקנים את העולם מצד עצמו, כלפי חוץ, ולא רק מתוך השפעתם על האדם.
נראה ששני היבטים אלו עומדים ביסוד דברי האחרונים הנ"ל. יסוד דברי ה"שם משמואל" הוא בהבנה שמהות המצוות היא תיקון העולם, ואם לא דלק הנר כל זמן החיוב, הרי שאין כאן תיקון מושלם. יסוד דברי ה"חלקת בנימין" הוא בהבנה

לאותם ימים. נראה שרש"י למד כשיטת הרמב"ם, שאמירת "על הניסים" אינה משום פרסומי ניסא, אלא גדר בתפילה.

שפעולת המצוות באה מתוך מעשה האדם, ולכן העיקר הוא שהאדם יעשה את מעשה המצוה הראוי, ואף שאין הדבר מתקיים לאחר מכן - אין חשש.
שני היבטים אלה בולטים בהבנת גדר "פרסומי ניסא" שענינו הוא פרסום לעולם. לשיטת רש"י, גם כשמדובר בפרסומי ניסא, הדבר נבחן ביחס לאדם עצמו וקיום המצוה על ידו, ומתוך כך באה ההשפעה לחוץ. רק כאשר עשה האדם מעשה מצוה בשלמות יש גדר של מצוה.
לשיטת תוס', פרסומי ניסא עניינו מה העולם רואה, בלא שייכות למעשה האדם, ועל פי עיקרון זה פועלות המצוות ותקנות חכמים.